

AMIKOR ESSZÉT ÍROK...

AlkotóSzó 4

DOI 10.35402/kek.2024.5.35

Amikor esszét írok, menekülök az idő elől. Megállítom a múlt időt. Megragadom az elszálló pillanatot. Csak a fehér papír van és a fekete toll, sorjáznak a sorok (mint vetéskor gyerekkoromban nagyapám lovai után), és egyszer csak már nincs is idő. Semmi nincs, csak a mondatokká formálódó szavak és a festményről készült színes nyomatok. Érzem a csendet. Az íróasztalom előtti, körüli tágas tér, a két ablakon és az erkélyajtón beáramló fény segít belépni a kiválasztott elemzendő műbe. Bal kezemnél persze a 15-20 oldal jegyzet, sűrűn teleírva apró betűimmel (olykor 2-3 hét, 2-3 hónap, 2-3 év olvasmányaiból és a fejből a megőrizni vágyott gondolatok, idézetek, ötletek). Átélem, hogy vagyok, hogy létezem.

Ez néha tanításkor, figyelmes baráti beszélgetéskor és főleg az unokáimmal közös balatoni nyaraláson, külföldi városlátogatáskor is előfordul. Akkor boldog vagyok, tele a lelkem hálával.

Minden más írás (tankönyv, szakkönyv, monográfia, katalógus, kutatási zárójelentés, tudományos publikáció stb.): munka. Kemény, hosszú, fegyelmezett küzdelem. Harc az idővel. Önmagammal. Az esszéírás: öröm. Volt egyszer már: 1987 és 1989 között. Aztán 2009 (tanszékvezetés, intézet, egyetemi és közéleti funkciók megszűnése) után nekikezdtem a képelemző esszéknek, a *Micsoda útjaim...*-nak és hasonlóknak. A közben eltelt két évtizedben rengeteget és kitartóan gondolkodtam azon, hogyan lehet kialakítani azt a meghittséget a művel, ami ahhoz kell, hogy kendőzetlenül feltáruljon előttem a befejezett alkotás és az alkotási folyamat legkisebb mozzanata is, s megláthassam, hogy a teremtő gondolat megnyilvánulásai, az ecsetvonások mulékony pillanatai miként válnak véglegessé. Az örökkévalóság részévé. Akartam hinni, hogy megtanulom a párbeszéd lehetőségét.

Újra és újra visszamentem múzeumokba, könyvekhez, reprodukciókhoz, korlátlan időt töltöttem el a legkedvesebbjeimmel. Átélni, követni a gögös, rátartó, magabiztos ifjú Rembrandttá válását, öregezését, halálközeliségét. A fény-költő Monet soroza-
taik az idő okozta változásokról. Paul Klee mindent

tudását a kozmoszról... Lassan, nagyon lassan megérett bennem is a róluk való íráshoz kellő idő. Belülről láttam a képeket. (És ez még akkor is működni kezdett, amikor hozzám nem közel álló vagy alig ismert festmény kapcsán vállaltam a kihívást.)

Amikor esszét írok, örülök, hogy nincs múlt, se jelen, eloszlanak a homályok, eltávolodnak a szorongások, a feszültségek, tehetetlenségeim. Tulajdonképp én sem vagyok, csak a lényem intellektuális része: a tudásom, a műveltségem, a kérdéseim és válaszaim – mindaz, ami a legjobb bennem. S tán valamennyi maradandó is belőle.

Vagyis: amikor esszét írok, elfelejtem a hétköznapi napokat. És ezáltal a múlt időt, a halált is. Az idő törékenységét és tűnékenységét.

A képelemző esszéknél egyre távolodom magamtól is, minden mástól, másoktól is, és egyre közeledek a képhez. A képen keresztül a festőhöz. Egyre beljebb – a kompozíciós elemek, a kézjegyek, a fények és árnyékok, a színviszonylatok révén. Feltárnak a szimbolikus tartalmak, a jelek, a különféle más korokból, más művekből származó maradványok. Érzem a művet, már nemcsak a szememben, a látóidegeimben, hanem az ujjaim begyében, a bőrömon, hallok a színek és formák párbeszédét. Benne vagyok egy másik világban, amelyben olykor hasonlóságokra lelek, de leginkább arra a tágasságra; végtelen változatosságra, sokféleségre, harmóniára és disszonanciára, amit a festő számomra megmutat. Akkor tudom, hogy nincs tovább, amikor hirtelen újra belekerülök a saját időmbe, vissza a saját korlátaim, kereteim közé. Amikor a mű elenged, s már nem készlet, csábít, hogy újra meg újra visszaforduljak, megérintsem.

Amikor esszét írok, akkor vagyok igazán, mert már nem én vagyok a fontos, hanem a mű; az, ami benne történik.

Első megjelenés. *Arnolfini Szalon*, 2014. április–május

<https://szalon.arnolfini.hu/s-nagy-katalin-amikor-esszet-irok/>